

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.063
у Національній академії внутрішніх справ,
Солом'янська пл., 1, м. Київ, 03035

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора Галагана Володимира Івановича на дисертацію Атаманова Олександра Михайловича на тему: «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Повідомлення про підозру є одним з найважливіших процесуальних документів на стадії досудового розслідування. Підозру у вчиненні кримінального правопорушення можна визначити як обґрунтоване допущення про причетність певної особи до вчинення діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України. Отже, сторона обвинувачення вважає, що особа, якій повідомляють про підозру, своїми діями пов'язана із вчиненням діянням, допускається можливість вчинення нею конкретного кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку). Повідомлення про підозру, як і затримання та застосування усіх видів запобіжних заходів, є елементом початку притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому визначення часу, з якого особа набуває процесуального статусу підозрюваного, є моментом, який визначає подальше спрямування кримінального провадження та надає сторонам можливості для застосування інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

З огляду на зміни, внесені до кримінального процесуального законодавства, актуальним є питання процесуальної регламентації інституту повідомлення про підозру, оскільки ці питання в КПК України визначені неоднозначно. Це спричиняє низку проблем для правозастосування та

створює неоднозначну судову практику, особливо під час здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*). Адже, відповідно до статті 281 КПК України, в розшук можна оголосити лише підозрюваного. Однак останнім чином почастишали випадки, коли місцезнаходження особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, не встановлено або вона покинула територію України. У цьому разі передбачений особливий порядок кримінального провадження, зокрема повідомлення такій особі про підозру.

З огляду на зазначене, дисертація О. М. Атаманова, безумовно, є своєчасною та актуальною. Використання здобувачем значної кількості наукових і нормативно-правових джерел сприяло формулюванню науково-теоретичних та практичних висновків, пропозицій, що мають вагоме значення для науки кримінального процесуального права. Сформульовані автором висновки та практичні рекомендації мають достатній ступінь наукової новизни й в цілому заслуговують на схвалення та підтримку.

Дисертація виконана згідно з положеннями й напрямками реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, тема дослідження відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розроблень Міністерства освіти і науки України на 2019–2021 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1466, узгоджується із пріоритетними напрямками наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 року № 275/2015) та пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки в частині правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини, визначених у Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України, які затверджені загальними зборами Національної академії правових наук України 03 березня 2016 року.

Тему дисертації затверджено Вченою радою НАВС від 29 жовтня 2019 р. (протокол № 22) і включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (позиція № 814 за 2019 рік).

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечені: 1) логічною побудовою методики дослідження; 2) широтою та різноманітністю опрацьованих літературних джерел; 3) використанням достатньої емпіричної бази, що охоплює результати опитування протягом 2019–2021 років 281 особи, зокрема: 58 слідчих органів Національної поліції України та Служби безпеки України, 86 прокурорів різних регіонів України та Офісу Генерального прокурора, 77 адвокатів та 60 слідчих суддів і суддів, які здійснюють свою діяльність у різних регіонах України; дані 10 кримінальних проваджень, в яких повідомлення про підозру здійснювалось щодо особи, місцезнаходження якої не встановлено або яка проживає та/або перебуває на тимчасово окупованій території чи за межами України; рішення Європейського суду, які містяться в базі даних прецедентної практики ЄСПЛ; рішення Конституційного Суду України; судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; дані слідчої та судової статистики; інформація правоохоронних органів та інших органів влади України, аналітичні відомості та узагальнення ЄСПЛ.

Безумовно позитивним є використання під час підготовки дисертації особистого досвіду роботи дисертанта прокурором та надання правової допомоги під час здійснення адвокатської діяльності.

Метою дисертації ставиться комплексне науково-теоретичне вивчення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України, що включає в себе: розвиток законодавства, процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру особам вказаної категорії та гарантії їх прав. Відповідно до мети

по кожному з підрозділів дисертації визначено сукупність завдань, які в цілому виконані.

Об'єктом дослідження визначені суспільні відносини, які регулюються нормами кримінального процесуального законодавства України, що виникають, змінюються та припиняються під час застосування інституту повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, а також у разі знаходження на тимчасово окупованій території чи за межами України. Відповідно предмет дослідження – повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України. З таким визначенням об'єкта і предмета дослідження в цілому можна погодитися.

Для досягнення поставленої мети й виконання означених завдань дисертант звернувся до комплексу загальнонаукових та спеціальних методів. Серед методів пізнання, насамперед, використані: пошуково-бібліографічний метод, порівняльного аналізу, формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний метод і методи класифікації та групування, соціологічний, статистичний, логіко-нормативний. Використані у діалектичному взаємозв'язку та взаємозалежності, ці методи забезпечили об'єктивність і достовірність отриманих результатів. Відповідно до вимог МОН України, у дисертації конкретно зазначено, який метод чи група методів використані під час дослідження яких явищ чи процесів.

Характеристика змісту роботи. Зміст дисертації має достатньо високий теоретичний та науково-методологічний рівень. Теоретичний підхід надав можливість автору аргументовано визначити власну позицію щодо низки питань предмета дослідження. Безумовною перевагою роботи є послідовність і логічність викладення матеріалу.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений внутрішньо узгодженою структурою дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять

дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (300 найменувань) на 40 сторінках та трьох додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 302 сторінки, з них основного тексту – 232 сторінки.

Насамперед, дисертант аналізує стан наукових досліджень повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України. Після цього досліджено процесуальну діяльність слідчого, прокурора під час складання письмового повідомлення про підозру, можливості зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні та особливості вручення письмового повідомлення про підозру, як складової здійснення повідомлення особі про підозру.

На підставі вивчення окреслених питань дисертант переходить до вивчення процесуальних та практичних аспектів набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено, висвітлюючи міжнародно-правові гарантії, а також порядок вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування. При цьому здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо дотримання засад кримінального провадження в разі невстановлення місцезнаходження особи.

Зрештою дисертант проводить комплексне дослідження особливостей повідомлення про підозру особі, яка знаходиться на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, зазначаючи процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває за межами України.

Тож вдало обрана структура дисертації надала можливість запропонувати цілісне й обґрунтоване уявлення про реальний стан і перспективи становлення інституту повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України, означити реальні напрями вирішення виявлених у цій царині проблем,

сформулювати обґрунтовані висновки та пропозиції, спрямовані на удосконалення змісту відповідних норм КПК України.

Ознайомлення з дисертацією дає підстави для висновку про те, що автором опрацьовано значний масив наукових джерел не лише з кримінального процесуального права, а й з теорії права, міжнародного, цивільного права та оперативно-розшукової діяльності. Дисертант на належному науковому рівні аналізує теоретичний і нормативно-правовий матеріал, формулює обґрунтовані висновки, застосовує різні методи наукового пошуку, наукову дискусію веде коректно.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідалися та оприлюднені у виступах на конференціях та круглих столах, зокрема: Міжвідомчому науково-практичному круглому столі «Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків» (Київ, 14 листопада 2019 року); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 12 грудня 2019 року); VIII International scientific and practical conference «Modern problems in science» (November 09–12, 2020); IX International scientific and practical conference «Science and practice of today» (November 16–19, 2020); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 19 листопада 2020 року); V Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 9–10 грудня 2020 року).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, викладені в дисертації, а також сформульовані висновки та пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані у: законотворчій роботі – для вдосконалення окремих положень чинного КПК України та проектів змін і доповнень до

кримінального процесуального законодавства України; у правозастосовній діяльності судів, органів досудового розслідування та адвокатури – під час процесу формування правозастосовної практики у кримінальному провадженні; в освітньому процесі – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також під час проведення різних видів занять із дисципліни «Кримінальний процес», що підтверджене відповідними документами.

Основні положення дисертації оприлюднені у шести одноосібних наукових статтях, п'ять з яких – у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, одна – у закордонному виданні, а також у шести тезах зазначених конференцій та круглих столів.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що за характером та змістом розробленої проблеми дисертація є одним із перших в Україні комплексних науково-практичних досліджень, у якому здійснено дослідження теоретичних, правових і прикладних проблем правозастосування інституту повідомлення про підозру особі, в тому числі особливостей його здійснення під час невстановлення її місцезнаходження, а також коли відповідна особа проживає та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України.

Позитивної оцінки заслуговує сформульоване власне теоретичне комплексне визначення терміна повідомлення про підозру; запропонована автором класифікація форм зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні за критерієм зміни кваліфікації діяння; визначення порядку (послідовних процесуальних дій), які мають бути виконані слідчим або прокурором під час здійснення вручення особі письмового повідомлення про підозру, який поділено на дев'яти етапів; визначення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

Вдалим убачається твердження, що у КПК України передбачений лише один випадок неможливості вручення складеного письмового повідомлення про підозру відповідній особі – внаслідок невстановлення місцезнаходження особи; що застосування особливого порядку вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні слідчих (розшукових) дій, передбаченого ст. 297⁵ КПК України, можливе лише у разі задоволення слідчим суддею клопотання про здійснення слідчих (розшукових) дій.

Заслужують на увагу обґрунтування неможливості розгляду положень частини 7 статті 135 КПК України нарізно від порядку міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, який має застосовуватися слідчим, прокурором, як під час встановлення відомостей про «проживання особи за кордоном» (стаття 135 КПК України), так і в разі «перебування особи за межами України» (стаття 566 КПК України), актуальність чого зумовлена відповідною судовою практикою.

Дисертант вдало окреслює особливості визначення випадків (підстав) та порядку вручення письмового повідомлення про підозру, що є складовою здійснення повідомлення особі про підозру, а також зміст та форму запиту щодо отримання міжнародної правової допомоги про виконання окремих процесуальних дій, а саме вручення особі письмового повідомлення про підозру.

Цілком обґрунтованим видається окреслення проблем застосування положень частини 1 статті 42 КПК України в частині набуття статусу підозрюваного особою, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Заслужують на увагу й підтримку пропозиції автора щодо внесення змін до чинного КПК України, зокрема доповнення до статей 3, 42, 110, 133, 135, 139, 140, 193, 276, 279, 281, 291 КПК України в частині вирішення

окремих питань, визначених як предмет дослідження, які сприятимуть забезпеченню реалізації завдань та засад кримінального провадження.

Висновки і пропозиції теоретичного та практичного спрямування є досить переконливими й обґрунтованими. Дисертант добре орієнтується в сучасних проблемах теорії і практики кримінального процесуального права, він виявив глибокі знання під час вивчення наукової літератури та нормативно-правових джерел (законів, кодексів, підзаконних актів, конвенцій тощо) з кримінального процесуального права і суміжних галузей науки.

Дисертація виконана зрозумілою, юридично й літературно грамотною державною мовою та оформлена відповідно до вимог, які ставляться до такого виду наукових праць. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Проведений аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Атаманова О. М. на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України» є завершеним комплексним монографічним дослідженням, у якому розглянуті та обґрунтовані важливі для науки й практичної діяльності положення, висновки та рекомендації.

Водночас, у цілому позитивно оцінюючи аналізовану дисертацію та відмічаючи її відповідність вимогам нормативно-правових документів щодо робіт, поданих на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» в частині теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності й наукової новизни, практичної значимості, вважаю за доцільне висловити низку зауважень щодо окремих її положень, які можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час прилюдного захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді, зокрема:

1. У підрозділі 1.1, визначаючи стан наукової розробки проблеми, дисертант приділив суттєву й ґрунтовну увагу науковим доробкам

вітчизняних учених з означених питань. Натомість практично відсутнє опрацювання праць вчених закордонних країн, зокрема ближнього зарубіжжя та посилання на їх роботи. Це важливо, оскільки частина проблемних питань, опрацьованих дисертантом, була відображена саме у працях цих науковців.

2. Потребує більш глибокого обґрунтування позиція дисертанта щодо віднесення під час формулювання об'єкта дослідження повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, а також у разі знаходження на тимчасово окупованій території чи за межами України, саме до процесуального інституту. Адже розповсюдженням серед процесуалістів є підхід, відповідно до якого інститути об'єднують однорідні норми, що регламентують окремі сфери кримінального провадження, наприклад, докази і доказування, запобіжні заходи, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, судовий розгляд, провадження в суді присяжних, провадження у Верховному Суді України тощо. Тож питання, чи є повідомлення особі про підозру за наявності зазначених у об'єкті дослідження обставин саме інститутом, залишається суперечливим та потребує свого додаткового пояснення.

3. На думку опонента, зазначення у об'єкті дослідження про тимчасово окуповані території України розширює предмет дослідження. Тим не менш, дисертант у підрозділі 3.1 розглядає ці питання й доходить висновку, що відсутність однозначного та однакового розуміння учасниками кримінального провадження процесуальних процедур призводить до порушення принципу верховенства права, а також зумовлює потребу подальшого нормотворчого процесу в цій галузі права. Проте пропозицій щодо змін чи доповнень до чинного КПК України не запропоновано. Тож цікаво дізнатися думку дисертанта щодо можливих напрямів вирішення цих питань.

4. Досліджуючи у підрозділі 3.2 процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває за межами України, дисертант з аналізу змісту досліджених процесуальних норм вбачає,

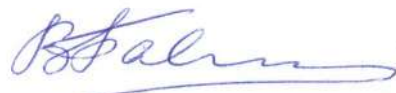
що вручення такого повідомлення здійснюється в порядку виклику в кримінальному провадженні шляхом вручення письмового повідомлення про підозру, яке вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за його відсутності – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва, на підставі запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу. Водночас, на думку опонента, залишається не визначеним момент, з якого особа набуває статусу підозрюваного. Адже фактично сторона обвинувачення вручає особі повідомлення про підозру двічі: перший раз – на території України шляхом направлення повідомлення про підозру родичам/членам сім'ї, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання або адміністрації за місцем роботи з метою дотримання вимог для оголошення особи в міжнародний розшук, а вдруге – у випадку встановлення місцезнаходження особи поза межами України та направлення запиту про міжнародну правову допомогу. Оскільки для оголошення особи в розшук (в тому числі, міжнародний) необхідне набуття статусу підозрюваного, то момент, з якого особа набуває статусу підозрюваного, видається ключовим.

5. Низка цікавих з теоретичної й практичної точок зору, суперечливих й не вирішених в КПК України питань, пов'язаних з предметом дослідження, на жаль, залишилася поза увагою дисертанта. Зокрема, якою є його позиція у питанні щодо сукупності фактичних даних, на підставі яких можна зробити висновок про переховування особи чи її знаходження поза межами України та оголошення її у розшук; у питанні можливого оскарження врученого повідомлення про підозру, її вручення особам з особливими потребами, коли обов'язковою є участь захисника, а він перебуває на території України тощо.

Означені зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять спірний чи дискусійний характер.

З огляду на зазначене, дисертація на тему: «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яка має істотне значення для науки кримінального процесуального права та практичної діяльності. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 «Право»), робота пройшла належну апробацію, порушень академічної доброчесності в ній не виявлено. Дисертація відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її автор – Атаманов Олександр Михайлович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Опонент –
завідувач кафедри кримінального та
кримінального процесуального права
факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, професор

 В. І. Галаган

«___» червня 2021 року.

